

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

№ 79

УЧАСНИКИ X МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

2013 рік

Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2013. – Вип. 79. – 240 с.

Для викладачів, аспірантів, науковців і керівних працівників освіти та навчальних закладів.

Редакційна колегія:

О.А. Удод (головний редактор),
С.В. Кириленко (заступник головного редактора).
Ю.В. Івженко (відповідальний секретар).
Л.Ф. Бурлачук, М.Ф. Бондаренко, М.І. Бурда,
М.Ф. Дмитриченко, Т.О. Дмитренко, Н.Г. Ничкало,
Л.М. Паламар, Т.О. Пушкарьова, О.І. Ляшенко,
О.Я. Савченко, В.К. Сидоренко, М.Б. Євтух,
М.П. Хоменко, Д.В. Чернілевський, В.П. Широчин

У збірнику вміщені матеріали наукових досліджень учасників X Міжнародної науково-методичної конференції *“Креативні технології морального і патріотичного виховання молоді як основа успішного розвитку особистості”*, яка організована Міністерством освіти і науки України, Національною академією педагогічних наук України, Вінницьким соціально економічним інститутом Університету “Україна”, Вінницькою філією Університету сучасних знань, Академією міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Конференція відбулася 11 жовтня 2013 р. у м. Вінниці.

Статті подано в авторській редакції.

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту інноваційних технологій і змісту освіти.
Видання зареєстровано в Міністерстві юстиції України. Свідоцтво Серія КВ № 12815-1699Р від 1.06.2007 р.

Збірник включено до переліку наукових видань ВАК України, в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт з педагогічних наук. Постанова № 1-05.8 від 26.01.2011 р.

Відповідальний за випуск: Д.В. Чернілевський

Адреса редакції: 03035, Київ, вул. Урицького 36, кім.304, тел. (044) 248-17-37

Осійський Ю.О.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ З ВАДАМИ СЛУХУ В ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ..... 176

Пожарова Л.Н.

ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ БУДУЩЕГО ИНЖЕНЕРА 179

Сиверин Ю.В.

СТУПЕНЕВА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У КОНТЕКСТІ
СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ 183

Синиця М.О.

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ
МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 187

Федорцова О.Г.

ТЕХНОЛОГІЯ І ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ 191

Шарненкова Т.О.

САМООСВІТА ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ
ІСТОРИЧНИХ ФОРМ РОЗВИТКУ НАУКИ 193

Козел Л. О.

ПРОБЛЕМА БЕЗБАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ
УЧНІВ У ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ..... 198

Осадчук Н.П.

БАЗОВІ КОМПОНЕНТИ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ОФІЦЕРІВ РАДІОТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ 204

Петрук І. С.

МЕТОДИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО
НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ 208

Залібовська-Ільніцька З. В.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ 212

Поліщук Н.М.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ..... 220

Костюшко Ю. О.

Я-КОНЦЕПЦІЯ ЯК ГОЛОВНИЙ АСПЕКТ ЛЮДИНИ, ЩО РОЗВИВАЄТЬСЯ..... 226

Вознюк О.В.

МОДЕЛЬ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА..... 231

ланку постійного удосконалення вже набутого інтелектуального й практичного досвіду, необхідним шаблоном до пошуку ефективних шляхів підвищення педагогічного професіоналізму й досягнення самобутності особистості.

Отже, різні компетентності характеризуються ступенем позитивного впливу особистості на навколишню дійсність. Чим вищий рівень професійної компетентності вихователя, тим глибший (суттєвий) як безпосередній, так і опосередкований вплив здійснює він на довкілля (через своїх вихованців, їхніх батьків, інших людей). Це пов'язано як зі збільшенням обсягу знань, досвіду, функцій професійної діяльності, так і з розширенням повноважень особистості.

Література:

1. Життєва компетентність особистості: науково-методичний посібник / За ред. Л.В. Сохань, І.Г. Єрмакова, Г.М. Несен – К. Богдана, 2003. – 520 с.
2. Волканова В.В. Організація методичної роботи. – К.: Шк. світ, 2010. – 128 с.
3. Дошкільна освіта: словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв \ упор. К.Л. Крутий, О.О. Фунтікова. – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2010. – 324 с.
4. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку: програма та методичні рекомендації / укл. А.М. Богуш. – Одеса: Маяк, 1999. – 88 с.
5. Гринчишин Д. Г., Сербенська О. А. Словник паронімів української мови. – К.: Рад. шк., 1986. – 222 с.
6. ABBY Lingvo 12. Електронний словник.
7. Современный толковый словарь русского языка под редакцией Т. Ф. Ефремовой [Електронний ресурс] – Режим доступу // <http://www.efremova.info/>
8. Ожегов С. И. Словарь русского языка: Ок. 57 000 слов / Под ред. чл.-корр. АН СССР Н. Ю. Шведовой. – 18-е изд., стереотип. – М.: Русский язык, 1987. – 797 с.
9. Толковый словарь русского языка: В 4 т. / Под ред. Д. Н. Ушакова. – М., 2000. – 356 с.
11. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка в 4-х томах. – М.: Русский язык, 1989. – Т. 2. – 378 с.
12. Словарь русского языка: В 4-х т. / АН СССР, Ин-т рус.яз; Под ред. А. П. Евгеньевой. – 3-е изд., стереотип. – М.: Русский язык, 1985 – 1988. – Т. 2. – 336 с.

УДК 378:371.132+37.032

З. В. Залібовська-Ільніцька, к.пед.н., доцент,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Исследуется употребление метода портфолио в процессе подготовки будущих учителей начальных классов по формированию коммуникативной компетентности учащихся младших классов. Анализируются основные требования к выпускникам высших учебных педагогических заведений и рекомендует пути развития коммуникативной компетентности будущих учителей начальных классов.

Ключевые слова: метод портфолио, коммуникативная компетентность, учащиеся младших классов, будущие учителя.

The author investigates the usage of portfolio method in the process of prospective junior forms teachers' training with the aim of forming communicative competence of junior forms learners. The article analyses the basic requirements to the graduates of higher pedagogical establishments and gives recommendations as for the ways of communicative competence development of prospective junior forms teachers.

Keywords: portfolio method, communicative competence, students of junior classes, future teachers.

Сьогодні в Україні соціально-педагогічна діяльність – спеціально організована та регламентована робота фахівців – спрямована на становлення життєвої компетентності, ерудиції, творчості і високої культури особистості, зокрема дітей молодшого шкільного віку.

Відповідно до Закону України «Про соціальну роботу з молоддю» (ст.5) соціальна діяльність з дітьми та молоддю ґрунтується на загально визначених гуманістичних, демократичних та правових засадах. [1].

Аналіз проблеми свідчить, що теоретико-прикладні засади соціально-педагогічної діяльності, її основні моделі досліджували Т. Алексеєнко, І. Бех, Н. Сейко, Д. Жукова, С. Коляденко, Н. Павлик, Л. Тюття та ін.

Стан сучасного освітнього процесу потребує переосмислення усталеної системи методів роботи соціального педагога з урахуванням компетентнісного підходу.

Фактично сформовані особистісні утворення учнів розглядаються науковцями як продукти процесів соціалізації, навчання та забезпечення спроможності до сприймання і задоволення індивідуальних і соціальних потреб.

У методичних рекомендаціях „Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи” (2002 р.), розроблених Міністерством освіти і науки та Академією педагогічних наук України, визначається необхідність підвищення рівня комунікативної компетентності школярів з огляду на наявність відповідного соціального замовлення та особливостей оволодіння мовою як засобом спілкування, мислення, пізнання, що є складовою багатокomпонентного змісту початкової загальної освіти.

Відповідно вчителі забезпечують реалізацію принципів гуманізації освіти, її демократизацію, методологічну переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня, формування його основних компетентностей (комунікативної, соціальної, полікультурної, інформаційної, саморозвитку, самоосвіти та ін. [1, с. 4].

Проте, приймаємо, як факт, що з різних об’єктивних чи суб’єктивних причин дітям здебільшого допомагають засвоїти необхідні знання індивідуальні заняття.

Під впливом навчання у дітей молодшого шкільного віку починається перебудова всіх пізнавальних процесів, набуття учнями початкових класів якостей, властивих дорослим [2]. Головною особистісною характеристикою молодшого школяра є прийняття і усвідомлення своєї внутрішньої позиції, що дає підстави вважати цей вік зрілим дитинством.

Оскільки формування комунікативної компетентності молодших школярів передбачає опанування усного і писемного мовлення, оволодіння кількома мовами, майбутньому вчителю варто враховувати найтипівіші особливості анатомо-фізіологічного і соціально-психологічного розвитку молодшого школяра, що впливають на складний процес становлення людини як особистості, який відбувається в результаті її розвитку та виховання, характеризується умовною завершеністю [3].

У молодшому шкільному віці відбувається також зміна провідної психічної саморегуляції від мимовільної до свідомо-вольової, що впливає на рівень та якість комунікації дитини.

У процесі навчальної діяльності розвиваються основні психічні новоутворення молодшого школяра (довільність психічних процесів, внутрішній план дій, уміння організовувати навчальну діяльність, рефлексія), що детермінує на формування комунікативної компетентності.

Довільність психічних процесів у молодшого школяра визначається тим, що у цьому віці центром психічного розвитку дитини стає формування психічних процесів (пам’яті, уваги, мислення). Їх інтелектуалізація, внутрішнє опосередкування відбуваються завдяки первинному засвоєнню системи понять. Довільність виявляється в умінні свідомо ставити цілі, шукати і знаходити засоби їх досягнення, долати труднощі та перешкоди. Протягом усього молодшого шкільного віку дитина вчиться керувати своєю поведінкою, психічними процесами, власним мовленням, адже вимоги до неї з перших днів перебування у школі передбачають досить високий рівень комунікабельності. Тому молодший школяр долає свої бажання і здатний керувати своєю поведінкою у різних комунікативних ситуаціях на основі

заданих зразків, що сприяє розвитку довільності як особливої властивості психічних процесів і поведінки [2].

Навчальна діяльність має яскраво виражену суспільну значущість і визначає нову комунікативну позицію дитини стосовно дорослих і однолітків, що змінює її самооцінку, перебудовує взаємини у соціумі. З цього приводу Д. Ельконін зазначав, що навчальна діяльність є суспільною за своїм змістом (у ній відбувається засвоєння усіх надбань культури та науки, нагромаджених людством), суспільною за своїм сенсом (вона є соціально значущою і суспільно оцінюючою), суспільною за своїм виконанням (здійснюється відповідно до суспільно вироблених норм), вона є провідною у молодшому шкільному віці, тобто у період її формування [3].

На думку Л. Виготського, саме в молодшому шкільному віці починає складатися самооцінка дитини, яка опосередковує її ставлення до себе, інтегрує досвід її діяльності та спілкування з іншими людьми. Це є найважливішою властивістю особистості, що забезпечує контроль за власною діяльністю з точки зору нормативних критеріїв, організації своєї поведінки відповідно до соціальних норм. Самооцінка відображає не тільки знання учня про результати навчальних досягнень, його уявлення про власні можливості у сфері спілкування, а й ставлення до себе як до виконавця вимог учителя, батьків, як до носія нових особистісних якостей (старанність, наполегливість, акуратність, кмітливість та ін.), а також суб'єкта спілкування. Учні молодших класів, насамперед, усвідомлюють і оцінюють у собі якості, які характеризують їх як школярів. Самооцінка дітей особливо залежить від оцінки їхньої діяльності й поведінки дорослими (батьками, вчителями). Школяр ніби дивиться на себе очима дорослого, визнає його авторитет, незаперечно приймає його оцінки. Тому часто, характеризуючи себе як особистість, учень початкової школи повторює лише те, що чув про себе від дорослих.

Для формування ставлення до себе, необхідна зовнішня інформація про себе, увага тих, хто оточує дитину. Тому вона прагне привернути увагу іноді неадекватними (з погляду дорослого) способами, конфліктуючи з однолітками, порушуючи дисципліну на уроках.

Для самооцінки молодшого школяра властиві стійкість і недостатня адекватність. Це зумовлене особливістю його самосвідомості, яка полягає в тому, що Я-образ для школяра невіддільний від соціально схвалюваних позитивних рис. Учень творить свій образ відповідно до соціальних уявлень про моральні, естетичні та фізичні якості людини. Його емоційно-ціннісне ставлення до себе пов'язане із упевненістю в тому, що він хороший. Переживання та усвідомлення школярем себе як такого, що заслуговує визнання навколишніх, спонукає його до подальшої активності у спілкуванні [2].

У роботі з молодшими школярами важливо враховувати їх оптимізм, здатність бачити в собі, насамперед, позитивне, мати високу самооцінку. Для того, щоб їх прагнення зберегти позитивний Я-образ, право на високу самооцінку не перетворювалося на перешкоди розвитку особистості, не стало джерелом необґрунтованих домагань, слід подбати про гармонію між тим, до чого вони прагнуть, на що претендують (оцінка, ставлення тощо), та їх реальними діями, тобто змістом і способом вияву активності в житті та спілкуванні. За умов значного розходження між прагненнями молодшого школяра бути схожим на образ-взірець і його поведінкою, яка часто має егоїстичне спрямування, але недостатньо засуджується оточенням, у нього поступово формується ілюзорна, далека від об'єктивного уявлення про себе, значно завищена самооцінка. Вона провокує хибні способи його самоствердження серед однолітків, опір педагогічним впливам, дезорієнтує учня. Саме тому велике значення слід надавати формуванню правильної самооцінки дитини при підготовці її до спілкування в школі, в процесі адаптації до систематичної навчальної діяльності.

Важливе значення для мотивації формування комунікативної компетентності молодшого школяра має дієвість внутрішньої позиції школяра.

За концепцією Е. Еріксона, у молодшому шкільному віці формуються такі важливі особистісні утворення, як почуття соціальної і психологічної компетенції (за несприятливого розвитку – соціальної і психологічної неповноцінності, неспроможності), а також почуття

диференціації своїх можливостей. На його думку, стимулювання в цей період компетентності є важливим фактором формування особистості [3].

У молодшому шкільному віці всі ці новоутворення ще недостатньо сформовані, однак завдяки їм психіка дитини досягає необхідного для навчання в середній школі рівня розвитку.

Зі вступом дитини до школи її самосвідомість набуває нової якості, що проявляється як внутрішня позиція. Учень починає самовизначатися як суб'єкт навчальної діяльності, у нього формується Я-образ – результат усвідомлення глибинної суті людини, що дає змогу відрізнити себе від інших людей (такої, яка успішно або не успішно навчається, яку хвалять чи карають, з якою хочуть або не хочуть товаришувати та спілкуватися тощо). У молодшому шкільному віці значно розширюється сфера соціальних контактів дитини, що неминуче впливає на її первинну Я-концепцію – сукупність настанов щодо себе у процесі комунікації.

Як зазначено у дослідженнях М. Антропової, найбільш виражена вікова динаміка спостерігається у процесі нервової діяльності. У молодшому шкільному віці відбувається морфологічне дозрівання лобного (центри мови, мислення) відділу великих півкуль головного мозку, що створює можливості для цілеспрямованої поведінки, планування і виконання дій, зокрема комунікативних. Тому у молодшого школяра, в порівнянні з дітьми старшої вікової групи дитячого садка, є можливість формувати мовну, мовленнєву, соціокультурну компетенції, які є складовими комунікативної компетентності. Варто зазначити, що основними одиницями комунікативної діяльності є не окремі речення, а елементарні висловлювання, що розглядаються у конкретній мовленнєвій ситуації, зумовленій соціокультурним оточенням молодшого школяра.

Оскільки центральна нервова система, якій у молодшому шкільному віці властива висока пластичність, забезпечує учневі здатність фіксувати впливи середовища, готовність реагувати на нього, підвищувати рухливість нервових процесів, то це дає змогу швидко змінювати поведінку відповідно до вимог учителя та комунікативної ситуації. Тому молодші школярі спроможні підтримувати діалог, демонструвати достатню культуру спілкування, вміння уважно й доброзичливо слухати співрозмовника, висловлювати свою думку щодо предмета розмови, зіставляти різні погляди, висловлювати власні судження.

Таким чином, для дітей молодшого шкільного віку характерний вищий, у порівнянні з дошкільнятами, рівень урівноваженості процесів збудження та гальмування. Важливим у цьому віковому періоді розвитку дитини є зростання ролі другої сигнальної системи (мови) в аналізі і синтезі вражень від зовнішнього світу, утворенні тимчасових нервових зв'язків, виробленні нових дій та операцій, формуванні динамічних стереотипів.

Вагомим завданням початкового навчання, на нашу думку, є формування у молодших школярів умінь осмислено ставитися до мовних явищ, орієнтуватися у мовній структурі, формувати науково правильні уявлення з основ фонетики і графіки, лексики, словотворення, граматики (морфології і синтаксису). Таким чином, мова стає засобом творення зв'язних висловлювань в усній та писемній формах. Елементи мовної теорії мають також пізнавальне значення, слугують формуванню комунікативної компетентності молодших школярів. Особливостями формування мовної компетенції є: засвоєння у цьому віковому періоді розвитку дитини основних науково достовірних понять з фонетики, орфографії, орфоєпії, граматики, синтаксису тощо; формування мовних умінь та навичок у ході навчальної та комунікативної діяльності, що, в результаті, підвищує її рівень.

Важливим у контексті проблеми, що розглядається, є те, що у дітей молодшого шкільного віку формуються такі мислительні операції, як аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення. Розглянемо їх більш детально з огляду на те, що вони безпосередньо впливають на формування комунікативної компетентності молодшого школяра.

Аналіз – логічне розкладання цілого на частини. Учні перших двох років навчання у початковій школі використовують переважно практично-дійовий та образно-мовленнєвий аналіз предметів, явищ тощо, який у третьому-четвертому класах набуває ознак системності

[4].

Синтез як мислительна операція передбачає об'єднання частин у ціле на основі попереднього аналізу, встановлення зв'язків і відношень між ними. Практичний досвід роботи та дослідження у визначеній сфері дозволяють стверджувати, що першокласники легше здійснюють синтез у процесі виконання практичних дій. У третьому, рідше в другому класі, він набуває образно-мовленнєвого, систематичного характеру [4].

Рівень здатності до аналізу й синтезу у молодших школярів обумовлений не тільки їх загальним розвитком, але й складністю предметів, які є об'єктом цих дій. Аналіз і синтез можуть поєднуватися у ситуації необхідності порівняння об'єктів.

Порівняння – встановлення схожості або відмінності предметів, явищ. У процесі комунікативної діяльності, що супроводжується порівнянням предметів, об'єктів, ситуацій учні початкових класів здатні легше виокремити відмінне ніж подібне. У ході систематичного і тривалого навчання вони поступово опановують уміння визначати та узагальнювати подібне, формуючи в усній або письмовій формі судження про них [4].

Абстрагування полягає у виокремленні одних ознак об'єкта і в одночасному ігноруванні інших. Учні початкових класів більше зосереджуються на зовнішніх ознаках, легше абстрагують властивості предметів, ніж зв'язки і відношення між ними [4].

Узагальнення – це відображення загальних ознак і якостей явищ дійсності. У молодшому шкільному віці виражається в об'єднанні предметів на основі певної ознаки. Розвитку узагальнення сприяють систематичне виконання завдань на групування наочних предметів, словесно означених об'єктів, розв'язування комунікативних задач [4].

На основі цих мисленнєвих операцій у молодших школярів удосконалюється мовленнєва діяльність, в якій використовуються мовні засоби спілкування, залучення інших суб'єктів комунікації тощо. Мовлення, значною мірою, залежить від темпераменту дитини, її внутрішнього психологічного стану комфортності, а також від рівня володіння матеріалом, який становить зміст висловлювання.

Формування комунікативної компетентності молодших школярів залежить від функціонування пріоритетних видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання і письма.

Аудіювання – це уміння сприймати незнайомий текст і розуміти його з одного – двох прослуховувань (у 1-2 класах) й одного – у 3-4 класах. Важливим у контексті нашої проблеми є те, що молодші школярі в процесі виконання цього виду діяльності повинні розуміти основну думку, визначати причинно-наслідкові зв'язки, використовувати виразально-зображувальні засоби з метою усвідомлення і подальшого застосування навчальної інформації у різноманітних комунікативних ситуаціях.

Говоріння включає діалогічне й монологічне мовлення і передбачає формування системи комунікативних умінь:

- складати і розігрувати діалог відповідно до запропонованої комунікативної навчальної ситуації (теми) й мети спілкування (мовленнєве завдання);
- дотримуватися основних правил мовленнєвого етикету (не перебивати співрозмовника, уважно слухати тощо);
- вживати доцільну лексику та відповідні форми звертання;
- дотримуватися норм української літературної мови тощо.

У початкових класах формуються уміння монологічного мовлення: від дослівного переказування, творення тексту за аналогією до розповіді за опорними словами, малюнками, планом та без них, з орієнтацією на слухача тощо [2].

У навчально-виховному процесі здійснюється оцінювання діалогічного та монологічного мовлення, що має визначити рівень мовленнєвої діяльності молодшого школяра та її вплив на комунікативну культуру дитини.

У дітей молодшого шкільного віку активно удосконалюються навички усного мовлення: розширюється словниковий запас, відбувається оволодіння більш складними

граматичними структурами, що впливає на рівень їх комунікації.

Особливого значення у молодшому шкільному віці набувають читання як складний вид діяльності, що включає: орієнтування у потоках інформації; сприйняття та розуміння змісту прочитаного; письмо як форму символічної комунікації, яка включає в дію процесу уваги, сприймання, пам'яті, асоціацій з наявними знаннями і конкретного контексту. Завдяки цьому діти налагоджують зв'язок із навколишнім середовищем, формуючи свій, створюють власний комунікаційний простір. Читання вимагає засвоєння фонетики, набуття навичок декодування графом (літер), а письмо – удосконалення необхідних моторних навичок. Ці форми мовленнєвої діяльності взаємопов'язані, адже читання передбачає сприймання змісту письмового тексту, а письмо – його передавання.

Результатом провідної діяльності молодшого школяра (навчальної) є розвиток особистості, інтелекту, здібностей, засвоєння знань, формування умінь та удосконалення навичок мовлення, що безперечно впливає на формування комунікативної компетентності і передбачає наступні види діяльності.

Повторення лексичного матеріалу. Спочатку діти просто повторюють кілька разів кожне слово, яке необхідно запам'ятати, усвідомлюючи його лексичне значення. Затим вводять його в речення, визначають контекст застосування в різних навчальних та комунікативних ситуаціях.

Структурування навчального матеріалу. Важливим досягненням молодших школярів є вміння організовувати необхідний для засвоєння навчальний матеріал. Якщо учні 1 – 2 класів утворюють словосполучення, вдаючись до простих асоціацій, то учні 3 – 4 класів організовують слова в групи за загальними ознаками, категоріями, що дозволяє запам'ятовувати та відтворювати значний обсяг навчальної інформації, однак до 9-річного віку учні рідко використовують цю стратегію з власної ініціативи.

Семантичне оброблення інформації. Цей активний процес передбачає використання молодшими школярами логічного висновку для реконструкції події замість простого відтворення наявної в пам'яті інформації.

Створення мисленнєвих образів. Молодші школярі краще запам'ятовують нову, цікаву навчальну та пізнавальну інформацію, створюючи на її основі певний образ. Учні 3 – 4 класів легше продукувати такі образи, які є більш яскравими, чіткими, а тому їх легше запам'ятовувати.

Пошук інформації в пам'яті. Часто школярі, намагаючись побачивши „слово” у тексті, здійснюють спроби віднайти у пам'яті відповідний контекст його застосування, перевіряючи кілька варіантів.

У молодшому шкільному віці значно зростають здатність до засвоєння та відтворення інформації, що підвищує продуктивність і міцність знань. З часом зростає рівень точності упізнавання збережених у пам'яті об'єктів. Розвитку пам'яті сприяє також вивчення віршів, виконання завдань на спостереження, розповіді тощо.

Такі види діяльності сприяють розвитку уяви молодшого школяра, основна тенденція якої полягає в переході від репродуктивної форми (простого комбінування уявлень) до творчої (побудови нових образів).

У початкових класах збагачуються й урізноманітнюються витвори уяви дитини, збільшується швидкість утворення образів фантазії. Однак труднощі викликає створення учнями образів об'єктів, які вона безпосередньо не сприймала, наприклад, у процесі засвоєння географічних, історичних понять, розв'язування математичних задач тощо. Це є певною перешкодою у процесі навчального спілкування у системах учень-вчитель, учень-учень, учень-батьки і т. д.

Завдяки розвитку здатності керувати своєю розумовою діяльністю уява дитини теж стає більш керованою, а її образи пов'язуються із завданнями, які ставить перед молодшим школярем зміст навчальної діяльності.

Розвиток мислення молодшого школяра. У дітей молодшого шкільного віку переважає наочно-образне мислення. Під час розв'язування комунікативних задач учні спираються на

реальні предмети або їх зображення. Це поглиблює та розширює мислення, проявляється в глибшому розумінні змісту засвоєних понять, опануванні та оперуванні ними. Процес навчання стимулює розвиток абстрактного мислення, особливо на уроках мови, оскільки від дій з конкретними предметами школяр не переходить до розумових операцій, наприклад, з абстрактними поняттями „звук“, „буква“.

Отже, зі вступом дитини до школи відбувається перехід від безпосереднього чуттєвого сприймання світу до сприймання, вираженого в абстрактних поняттях.

Визнання взаємозв'язку між процесами оволодіння усним і писемним мовленням молодших школярів як специфічної групи учнів зумовило розгляд комунікативної компетентності з точки зору цілісного підходу до мовлення як суспільно значущого явища. Згідно концепції емерджентної (лат. з'являться, виносити на поверхню) грамотності оволодіння усним і писемним мовленням розпочинається з періоду немовляти, здійснюється протягом кількох років, поступово удосконалюючись [64]. Тому розповіді, які дитина слухає ще до того, як навчиться говорити, малюнки, на яких вона відображає своє бачення світу, перегляд улюбленої книжки – все це можна вважати ранніми проявами комунікації. Батьки і вчителі можуть сприяти формуванню емерджентної грамотності дитини, створюючи комфортне комунікативне середовище вдома і в школі.

Саме в умовах ЗНЗ компонентами провідної діяльності є навчальні завдання, навчальні дії, контроль, оцінка, що здійснюються у ситуаціях безпосередньої комунікації. Така діяльність пов'язана, насамперед, із засвоєнням молодшими школярами теоретичних знань у процесі вирішення навчальних завдань. Навчальні дії дітей спрямовані на оволодіння загальними способами орієнтування у відношеннях між відомими та невідомими поняттями, явищами, складовими предметів, ситуацій, процесів тощо. Діти контролю та оцінки дають змогу перевірити правильність виконання навчальних дій, оцінити її успішність, сформулювати судження про них.

У процесі формування комунікативної компетентності молодших школярів варто враховувати, що навчальна діяльність у початкових класах підпорядкована певним закономірностям. Одна з них полягає в тому, що процес викладання часто відбувається у формі розгорнутого представлення дітям головних компонентів навчальної діяльності, в яку вони активно включаються в умовах міжособистісної комунікації, детального розкриття вчителем її особливостей (труднощів розв'язання конкретно-практичних завдань, необхідності пошуку загального способу їх аналізу), що безумовно впливає на розвиток пізнавальної активності дітей, їхнього інтересу до навчання та спілкування.

Систематичне включення дитини до навчальної комунікативної ситуації починається вже з 1 класу, але вміння самостійно ставити перед собою навчально-теоретичні завдання формується значно пізніше. Виявляється воно у прагненні школяра, який отримав серію конкретно-практичних завдань, знайти загальний спосіб їх розв'язання, а не розв'язувати кожне з них окремо, залучаючи усні та письмові форми мовлення. Як правило, він знаходить цей спосіб, аналізуючи одне-два завдання, прагнучи з'ясувати їх загальні зв'язки та умови вирішення. В умінні перетворювати конкретно-практичні завдання в навчально-теоретичні, що забезпечує пошук ефективних способів розв'язування нетипових задач, виявляється високий рівень навчальної діяльності школярів – здатність оперувати та обмінюватися інформацією.

Результатом цього є усвідомлені пізнавальні інтереси, прагнення не просто досягти конкретного, часткового результату, а знайти загальний спосіб його отримання, зрозуміти суттєві зв'язки і відношення предмета, що вивчається, сформулювати власну думку та судження щодо них. Це проявляється, на нашу думку, в бажанні і здатності дитини засвоювати інформацію, що у молодшому шкільному віці, за наявності сумлінності, старанності та вдумливого педагогічного управління процесом навчання, можуть стати психологічним джерелом успішного й ефективного формування комунікативної компетентності. Виникненню та зміцненню пізнавальних інтересів у процесі комунікативної діяльності у школярів 3 – 4 класів сприяє те, що значна кількість часу приділяється читанню

спеціальної літератури про подорожі, вчених, історичні події, пригоди тощо. Обсяг інформації, яка їх зацікавлює, часто виходить за межі шкільних програм.

Цей інтерес завжди є емоційно забарвленим (здивування, захоплення, радість від пошуку, переживання успіху, розчарування від невдачі), виявляється у вольових діях, спрямуванні зусиль на пізнання навколишньої дійсності.

Фізіологи вважають, що згаданий віковий період дітей є сенситивним для формування механізмів зорового і слухового сприйняття, що варто враховувати під час проходження педагогічної практики. Це підтверджує необхідність використання звукової і слухової наочності, демонструє здатність дитини розрізняти відтінки кольорів, допомагає, наприклад, диференціювати звуки рідної мови, емоційно-почуттєве ставлення до висловлювань і т.п., що є передумовою формування мовленнєвої компетенції, складової комунікативної компетентності, яка передбачає уміння сприймати текст на слух, складати діалог, читати та переповідати зв'язно текст тощо.

Зміна соціальної ролі дитини, поява нових обов'язків позначається на стосунках з однолітками і вчителями, які регламентовані переважно нормами моралі, тобто успішністю у навчанні, виконанням вимог дорослих. Характерною ознакою взаємин молодших школярів є те, що їх товариські відносини, дружба засновані, як правило, на спільності зовнішніх життєвих обставин і випадкових інтересів (сидять за однією партою, живуть в одному будинку, одному мікрорайоні тощо), що визначає пріоритетність впливу педагога на організацію процесу спілкування в умовах навчального закладу.

Майбутні фахівці повинні знати і керуватися основними вимогами до організації навчально-виховного процесу молодших школярів, який має свої особливості. Так, у молодших школярів урок як основна форма організації навчального процесу має складатися з кількох об'єднаних спільною метою частин, мовленнєва діяльність повинна носити різноманітний характер, супроводжуватися створенням цікавих та змістовних комунікативних ситуацій. Значне місце при цьому відводиться діям із предметами. Важливо, щоб заняття містили в собі елементи гри, співу, малювання, руху, ліплення тощо. Так, за допомогою дидактичної гри у процесі безпосереднього спілкування дитина засвоює програмовий матеріал значно легше та успішніше.

Важливе завдання педагога полягає у забезпеченні розвитку творчої особистості в процесі навчання. Цього можна досягти, стимулюючи школярів до вільних висловлювань у процесі експериментування, якому властиві: перетворення уявлень, образів, понять, реальних предметів; розкриття нових властивостей об'єктів, породжених новими знаннями, отриманими під час експерименту, нових запитань, складніших перетворень. Дбаючи про ефективність навчання, вчитель повинен ознайомити школярів з основними компонентами комунікації у процесі навчальної діяльності, стимулювати самостійне їх засвоєння; продемонструвати послідовність їх виконання. Важливо при цьому подбати про опанування школярами загальними способами розв'язування конкретно-практичних завдань, перетворення їх у навчально-теоретичні з подальшим застосуванням у процесі обміну інформацією між суб'єктами навчально-виховного процесу.

Зауважимо, що у першому класі учні діють у навчальних комунікативних ситуаціях переважно під керівництвом учителя. У 2-4 класах окремі її компоненти вони виконують самостійно, усвідомлюючи свої можливості при розв'язуванні комунікативних завдань, маючи певне уявлення про важливість їх вирішення.

Визначені чинники впливають також на розвиток загального інтелекту школяра, визначають рівень його комунікації, основними ознаками якого є: якість, систематичність, повнота та глибина знань, уміння застосовувати їх на практиці; здатність орієнтуватися у новій інформації, трансформувати її у нетипових навчальних ситуаціях; самостійне засвоєння знань; вибір нових способів навчальної роботи та способів передачі інформації у процесі комунікативної діяльності.

Отже, формування інтелекту зумовлюється розвитком певних показників психічних процесів: точності зорового, слухового і дотикового сприймання; повноти й детальності

описування картини, яку учень бачить уперше; способів свідомого запам'ятовування нового матеріалу (групування, самоконтролю – під час заучування); здатності зауважувати помилки, неточності в міркуваннях ровесників; гнучкості мислення, що виявляється у доцільному варіюванні способів дій, легкості й швидкості переходу від міркування, що спирається на реальні або зображені предмети, до мислення з опорою на графіки, схеми, числові і буквені формули; словесно-логічного мислення. Все це суттєво впливає на формування комунікативної компетентності в процесі навчальної діяльності.

Таким чином, майбутні вчителі початкових класів, які покликані забезпечити максимально сприятливі умови для формування комунікативних знань, умінь і навичок повинні враховувати, що розумовий розвиток учнів початкових класів передбачає суттєві індивідуальні відмінності, які виявляються у реалізації загальних і спеціальних здібностей, що впливає на рівень їх комунікації. З метою підвищення ефективності навчання варто більше часу відводити на первинне сприймання навчального матеріалу, сприяти належному формуванню усного й писемного мовлення учнів, підтримувати їхню впевненість у власних інтелектуальних силах у процесі спілкування.

Отже, молодший шкільний вік є періодом інтенсивного психічного та особистісного розвитку, який є основою соціалізації Новоутворення, які виникають у процесі навчальної діяльності створюють передумови для переходу молодшого школяра на більш високий рівень комунікації, необхідний у підлітковому віці. Таким чином, можна стверджувати, що соціально-педагогічна робота соціального педагога спрямована на поступове створення своєрідного механізму саморозвитку дітей молодшого шкільного віку, виявлення у них взаємної турботи і взаємодопомоги, формування сприятливого мікроклімату в соціумі.

Література:

1. Закон про вищу освіту// Освіта. – 20–27 лютого 2002 р.
2. Закон України Про соціальну роботу з молоддю ([Електронний ресурс] Режим доступу : <http://studua.org/articles/2008/10/28/1024.html>
3. Гронлунд Норман Е. Оцінювання студентської успішності: Практ. посіб. – К.: Навчально-методичний центр "Консорціум із удосконалення менеджер-освіти в Україні", 2005. – 312 с.
4. Богуш А. М. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання в школі / А. М. Богуш, Н. Є. Шиліна. – Одеса : ПНЦ АПН України, 2003. – 335 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.–Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2004. – 1440 с

УДК 378. 637.233

Н.М. Поліщук, аспірантка,

Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ

В статтє проанализированы особенности подготовки учителя в системе последипломного педагогического образования. Автором акцентировано внимание на современных требованиях к повышению квалификации учителей. Определены основные научные подходы к организации повышения квалификации и переподготовки учителей к осуществлению здоровьесберегающей деятельности: системный, аксиологический, андрагогический, акмеологический, валеологический, личностно ориентированный, деятельностный, компетентностный.

Ключевые слова: *здоровьесберегающая деятельность: системный, аксиологический, андрагогический, акмеологический, валеологический, личностно ориентированный, деятельностный, компетентностный научные подходы.*